

DİL BOŞLUK KABUL EDER Mİ?

Songül İlbaş

- “Boşluk” kavramı, hayatın her alanında karşımıza çıkabilir. Bunun yanında pek çok disiplin için de temel kavramlardan biridir. İlk bakışta olumsuz bir anlamı çağrıştıran “boşluk” kavramı her durumda olumsuzluğa işaret etmeyebilir. Kavramların farklı bakış açılarıyla ele alındıklarında farklı işlevlere sahip oldukları düşünülürse boşluğun da olumlu veya olumsuz pek çok işlevinin bulunması olasıdır.

Boşluğun sözlük anlamları arasında; “oyuk, çukur, boş olan yer, ke-sinti, boş geçen süre, eksiklik, yoksunluk duygusu”¹ gibi anlamlar yer alır. Bu anlamlara bakıldığında boşluk kavramının zaman, fiziki ortam ya da psikoloji gibi birden çok alanı ilgilendirmesi, yukarıdaki görüşümüzü destekler niteliktedir. Boşluk hayatın bir parçasıdır.

Aşağıda, kimi disiplinlerin boşluğa bakış açıları ve boşluğun bu disiplinler açısından yüklendiği işlevler ele alınacak ve esas olarak dilsel boşluk üzerinde durulacaktır.

Fizikte boşluk

Öncelikle şunu söylemek gerekir ki fizik alanındaki çalışmaların en temel kavramlarından biri boşluktur. Boşluk, bu alanda yapılan pek çok çalışmada farklı biçimlerde ele alınmış ve tanımlanmıştır. Boşluğun varlığı ya da yokluğu ile fiziksel olayların oluşumuna etkisi, pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir ancak bu konudaki görüşler geçmişten günümüze kadar sürekli bir değişim içinde olmuştur. Araştırmacılar bir dönem, boşluğun var olduğu görüşünü savunurken sonraki dönemlerde farklı araştırmacıların boşluğun olmadığını ispatlamaya çalıştığı görülür. Zamanı biraz daha ileri aldığımızda ise boşluğun aslında var olduğu hatta çok önemli işlevleri olduğu görüşü yaygınlık kazanır. Kimi fizikçiler boşluğu gerçeğin temeli olarak

1 bk. Güncel Türkçe Sözlük, Çevrimiçi, <https://sozluk.gov.tr/>, (5 Temmuz 2020).

görürken kimileri boşluğun bulunmadığı görüşündedir. Özellikle kuantum kuramıyla birlikte fizik dünyasında “boşluk” hakkındaki düşüncelerde bazı değişiklikler görülür. Buna göre “boşluk, tam boş değildir” ve “mutlak boşluk” yoktur. Aristo’nun boşlukla ilgili “Doğa boşluğu sevmez.” sözü dikkat çekicidir (Saatçigil, 2012: 1). Cushing ise boşluğu, optik (ışık) ve diğer elektromanyetik etkilerin iletilmesini sağlayan ortam olarak açıklar. Bunları ileten ortamın hava, su ya da katı gibi bir madde ortamı değil, Güneş’le Dünya arasında olduğu gibi *boşluk* diye adlandırılan bir ortam olduğunu söyler (2006: 5). Böylece boşluğun açıklamasını yaparken aynı zamanda işlevinden de bahseder. Bu görüşü destekler nitelikte, boşluğun her şeyin kaynağı olduğunu iddia eden çalışmalar da vardır. Buna göre “boşluk; herhangi bir eylem ya da özelliğe sahip olmayan boş bir uzay değil, düşünülenin aksine enerji titreşkenidir.” (Gür, 1987)

Felsefe ve teolojide boşluk

Fizik araştırmacıları arasında boşlukla ilgili farklı görüşler ve tartışmalar vardır. Benzer tartışmalar felsefeciler arasında da görülür. Filozofların bir kısmı boşluğu tanımlayıp, kimi olguların gerçekleşmesi için var olması zorunlu diye düşünürken; bir kısmı kendince farklı bir tanım yaparak boşluğa karşı çıkar. Antik Çağ Yunan felsefesinde maddeciliği savunan atomculara ve atomculuğu daha da geliştirerek ileri bir düzeye ulaştıran Epikuroşçulara göre boşluk vardır çünkü hareketin gerçekleşmesi için boşluğun olması zorunludur. Onlara göre, “özdek” diye adlandırılan nesnelere hareket etmesini sağlayan ortam boşluktur. Bu görüşün, fizikçilerin savunduğu “elektromanyetik etkilerin iletilmesini sağlayan ortamın boşluk olduğu” görüşüyle paralellik gösterdiği açıktır.

Hançerlioğlu (1989) boşluğu, “içinde hiçbir özdeğin bulunmadığı uzay” olarak tanımlar. Burada bahsi geçen özdek ise -en basit anlamda- “nesne, madde” şeklinde ifade edilebilir. Tanımda kastedilen uzay boşluğunun olup olmadığı tartışmalıdır. Başka bir ifadeyle akıllarda “Uzay dediğimiz ortamın boş olması mümkün müdür?” sorusu vardır. Hançerlioğlu, açıklamasına bu soruya cevap niteliğinde şu ifadeleri ekler: “Uzay da özdek olduğundan gerçekte bu anlamda bir boşluk yoktur.” Buradan anlaşılacağı üzere boşluğun felsefi olarak bir tanımı yapılmakla birlikte, soyut bir kavramdır ve var olması mümkün değildir. Descartes ise bu anlamda bir boşluğun olamayacağı görüşünü destekleyerek uzayın her yerinin dolu olduğunu savunur. Aristo da doğada boşluğun olamayacağı görüşündedir ve Yunan felsefesi buna dayanmaktadır.

Doğu felsefesindeki inanışlarda boşluk kavramı önemli bir yer tutar. Bu inanışlara göre boşluk, büyük işlevler kazanmış ve önemli kavramlarla eş kabul edilmiştir. Hatta gerçekliğin boşluktan ibaret olduğu varsayılarak boşluğun yaşamın kaynağı olduğu düşünülür. Hinduizm’in kutsal kitapları olan Upanişad’lara, Budizm’e ve Taoizm’e göre boşluk kavramı hakkında söylenenler dikkat çekicidir. Upanişad’lara göre “Brahman yaşamdır. Brahman mutluluktur.

Brahman boşluktur. Mutluluk aslında boşluğun ta kendisidir. Boşluk da mutluluk demektir aslında". Budistlerde ise "Sunyata" kavramı dikkat çeker. Sözcük anlamı "boşluk" olan bu kavram sonsuz gerçekliği ifade etmek için kullanılır. Buradaki sonsuzluğa benzer bir anlayış Taoizm'de de vardır. Taoizm'i savunanlar Tao'yu sınırsız yaratıcılıkla özdeşleştirerek bu özelliğiyle Tao'ya "boşluk" derler. Ayrıca sınırsız yaratıcılığın yanında Tao'nun nesnelere ölüm-süzlüğünü koruma özelliği olduğu görüşü de vardır. Bütün bu özellikler düşünüldüğünde bu inanışları benimseyenlerin özelliksiz ve boş bir boşluktan ziyade önemli işlevleri olan bir boşluk anlayışına sahip oldukları görülür. Bu nedenle "boşluk" sözcüğünü işlevsiz görerek bunun yerine bu kavramı Brahman, Sunyata ve Tao gibi daha derin anlamlar yükledikleri sözcüklerle ifade ederler. Buradaki sınırsız yaratıcılık özelliğine sahip boşluk, bu özelliğiyle sınırsız oluşumların gerçekleştiği kuantum alanına benzetilir.²

Sıfır ile boşluk arasındaki benzerlik

Söz konusu matematik olduğunda doğrudan "boşluk" kavramına bakmak yerine, basit düzeyde düşünüldüğünde boşluğun matematikteki karşılığı sayılabilecek "sıfır"a bakılabilir. Bu konuda Crilly'nin (2014) verdiği bilgiler önemlidir. Ona göre "sıfır" dildeki virgüle benzer çünkü tıpkı virgül gibi sıfır da anlam karışıklığını önleyip, mümkün olan anlamlardan hangisinin kastedildiğini anlamayı sağlar. Crilly bu durumu şu örnekle açıklar; 75 ve 705 sayılarından hangisinin kastedildiğini anlamamızı sağlayan "0"dır. Sıfır olmasaydı, hangi sayının kastedildiğini Babillilerin yaptığı gibi bağlamdan anlamaya çalışacaktık. Bu durumun bazen karışıklıklara yol açması olasıdır.

Kimi fizikçilerin boşluğu evrenin kaynağı kabul etmesi gibi matematikçilerden de sıfır olmadan matematiğin de olmayacağını düşünenler vardır. Crilly, sıfır olmazsa bilimin de olmayacağını, matematiğin sınırsız çalışmayacağını söylerken; Kara (2016) da gerçek (reel) sayıların boşluğun tanımı sıfırla anlam kazandığını belirtir. Buradan Kara'nın sıfır, "boşluk" kavramıyla özdeş gördüğünü de anlamış oluyoruz.

Pekşen (2014), Crilly ve Kara'nın yukarıdaki görüşlerinin tam tersini savunur. Ona göre sıfır, "yokluk" olarak düşünülürse bir şeyin yokluğunu ifade etmek için herhangi bir sayıya ihtiyaç yoktur. Ayrıca matematik, sıfır olmadan da mümkündür ve eski Mısır sıfır olmadan matematikte ilerleme kaydedebilmiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında "boşluk" ve "sıfır" kavramlarının bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Hatta Pekşen bunlara "yokluk, hiçlik, anlamsızlık" gibi kavramları da ekler. Sanskritçede sıfır için kullanılan, "gagana (uzay), sunya (boşluk), bindu (nokta)" sözcüklerini de boşluğa yakın kabul eder. Arapların boşluk anlamındaki "sıfır" sözcüğünü kullanmalarını da buna bağlar. If-

2 Geniş bilgi için bk. Capra'dan akt. Mythones. Çevrimiçi: <http://boslugusahipleniyorum.blogspot.com.tr/2010/01/klasik-mekanige-dayal-sunya-gorusu.html>, (5 Temmuz 2020).

rah (1998) da insanlığın “yok” ve “hiç”i ifade etmek için yıllarca aradığı simgenin sıfır olduğu görüşündedir.

Matematik ve boşluk denince ilk akla gelecek olan “boş küme” kavramı da boşlukla ilgili bakılması gereken kavramlardandır. En basit tanımıyla boş küme, hiç elemanı olmayan küme ya da sıfır elemanlı kümedir. Bu anlamda sıfır ve boşluk arasındaki ilişki belirginleşmektedir.

Yukarıda farklı disiplinlerin boşluğa bakış açılarını incelerken konuyla ilgili fikir birliği olmadığını gördük. Peki “Boşluk gerçekten boş mudur?” ya da “Mutlak boşluk var mıdır?” sorularına cevabımız ne olurdu? Bu konudaki düşünceler de yine çelişki içindedir. Deligeorges’e göre “Boşluk, kaynaşan bir durumdur, çok dinamiktir, edimsiz (virtuel) parçacıklarla doludur. En iyi boşlukta bile kimi varlıklar saklıdır. İçinde gaz, en küçük bir molekül, en yalın bir atom ya da en küçük kuark (bir kuantum parçacığı) bile bulunmayan bir uzay bölgesi düşünelim. Bu en boş sanılan uzay bile tam bir boşluk değildir, bir etkinlikler bölgesidir.” (Deligeorges’ten çeviren Gür, 1987: 18). Bu da demek oluyor ki boşluk kavramıyla ifade edilen durum ilk anda aklımıza gelmeyen etkinliklerin gerçekleştiği bir yapıdır. Hatta bu yapı boş olmadığı gibi büyük miktarda enerji de üretir. Deligeorges’e göre boşlukta üretilen enerji ısıl ışımaya nedeniyle ortaya çıkar ve böylelikle boşluk doldurulmuş olur. Hiçbir şeyin bulunmadığı boşluk olarak ifade edebileceğimiz mutlak boşluğa ise soğutma yoluyla ulaşılabilir.

Keskin (2003), sıfır nokta enerjisi üzerine yaptığı çalışmasında boşluk kavramına da değinir. Kuantum fiziğinin boşluğa bakış açısı klasik fizikten farklıdır ve buna göre boşluk aslında doludur. Öyle ki mutlak sıfır derecesinde bile boşluğa ulaşmak mümkün değildir.

Konuyla ilgili az çok birbirinden farklı düşünceler bulunsa da genel görüşün; aslında tam anlamıyla boşluğun olamayacağı, boş olanla tam olarak yok olanın ifade edilmediği, boş ya da boşluk dediğimiz kavramın mutlak bir boşluğa ya da yokluğa işaret etmediği yönünde olduğunu söyleyebiliriz.

Dilsel boşluk

Boşluk kavramı kendimizi, düşüncelerimizi, olayları, durumları hatta yukarıda ele aldığımız disiplinleri yani her şeyi ifade etme aracımız olan dilde bir karşılık bulur mu? Başka bir ifadeyle dilin boşluğa bakış açısı nedir? Dilin temel işlevi kavramları ifade etmesidir. Dilde bir boşluktan bahsedebilmek için bu işlevi herhangi bir sebeple yerine getiremediği durumların olup olmadığına bakılması gerekir. Yazımızın başında boşluk kavramının ilk bakışta olumsuz anlam çağrıştırmasından bahsetmiştik. Bu düşünceye paralel olarak dilde boşluk olması veya dilin işlevini yerine getirmemesi gibi sözler kabul görülebilir. Boşluğun aslında dolu olduğu görüşü de göz önünde bulundurularak şunu belirtmek gerekir, bu durum dilin eksikliği ya da yetersizliği anlamına gelmez. Her dil, ana dili konuşurlarına sınırsız dilsel imkân sunar. Diller, do-

ğası gereği konuşurun gerek söz varlığı gerekse dil bilgisel ögeler açısından bütün ihtiyaçlarını karşılayan mükemmel yapılardır. Genel olarak düşünüldüğünde bunlar doğrudur ancak mükemmel bir sistem olarak kabul ettiğimiz dilin, yeni kavramları adlandırma gibi kimi durumlarda konuşurlarının ihtiyaçlarını karşılamasında aksaklıklar olabilir ve dilde ortaya çıkan kimi durumlar geçici olsa da boşluk olarak adlandırılabilir.

Kavramla ilgili her durum dili de ilgilendirir çünkü genel olarak önce kavramlaştırma, sonra adlandırma vardır ve kavram; sözün art alanıyken söz de kavramın varlık alanıdır (Boz, 2015: 31). Dildeki boşluğun ortaya çıkışı kavramlarla yakından ilişkilidir. Dilsel boşlukların sebebi bir kavramın yokluğu ya da kimi özellikleri olabilir. Bu bakımdan “kavram” konusu ve Saussure’ün dile ilgili görüşleri önemlidir. Saussure dilin, kavramları belirten göstergeler sistemi olduğunu ileri sürer.

Dildeki boşlukların sebepleri arasında dillerin ait olduğu toplumların birbirinden farklı yaşam biçimlerine sahip olmaları, dillerin adlandırma kurallarının farklılığı, dil sistemlerinin farklılığı ve ana dili konuşurlarının ihtiyaçları sayılabilir. Bu sebeplere bağlı olarak hem iki dilin karşılaştırılması durumunda ortaya çıkan *diller arası boşluklar* hem de dillerin kendi sistemi içinde oluşan *dil içi boşluklar* ortaya çıkar (bk. İlbaş, 2019). Örneğin kültüre özgü söz varlığı ögeleri her toplumda farklılık gösterir dolayısıyla bu ögeler için *dilde boşluklar* oluşur. Türk kültüründe yeri olan “yüz görümlüğü” ifadesi İngiliz toplumunda bulunmayan bir kavramdır ve bu kavramın sözlüksel karşılığı İngilizcede bulunmaz. Bunun yanında Cruse’un (2000) verdiği “ense” örneğine bakacak olursak, Cruse İngilizler için “boynun arkası” kavramının belirgin olmadığını dolayısıyla İngilizcede bu kavramı karşılayan sözlükselleşmiş bir ögenin bulunmadığını söyler. Sonuç olarak diller arası boşlukların bir bölümü kavram yokluğundan ortaya çıkarken bir bölümü kavram var olduğu hâlde adlandırma yapılmamasından ortaya çıkmaktadır çünkü ense, kavram olarak her iki toplumda da vardır.

İnanç terimleri, diller arası sözlüksel boşlukların sıklıkla görülebileceği alanlardandır. Her toplumun kendi inanç sistemi ve buna bağlı olarak oluşmuş terimleri vardır. Türkçede İslam inancına paralel olarak “Recep, Şaban, Ramazan” aylarını ifade etmek için kullanılan “üç aylar” ifadesi sözlükselleşmiş ve *Güncel Türkçe Sözlük*’te “Ay takviminde recep, şaban ve ramazan aylarına verilen toplu ad.” şeklinde tanımlanmıştır. İslam inancına sahip olmayan toplumlarda ise bu ayların diğer aylardan farkı olmadığı için bunları diğerlerinden ayıran sözlükselleşmiş bir ifadeye de ihtiyaç yoktur. Oysa bu aylar dünyanın her yerinde geçirmektedir yani gerçeklik olarak vardır ancak her toplum için aynı anlamı ifade etmez.

Bir dilde boşluğun olması, dilin kavramları karşılamada yetersiz kalması olarak düşünülünce pek de mümkün değil gibi görünür ancak dil içi boşluk ola-

rak adlandırdığımız durumlar vardır. Bir dilin söz varlığında bulunmayan bir sözlüksel öge için boşluk diyebilmenin, temelde iki koşulu vardır:

- i) Benzer bir kavramın o dilde sözlükselleşmiş olması.
- ii) Kavramın, dili konuşanların zihinlerinde var olması.

Örneğin bir akrabalık adının yokluğundan bahsediyorsak benzer bir akrabalık adının o dilde sözlüksel karşılığı olmalı ki bahsettiğimiz adın yokluğu sözlüksel boşluk özelliği gösterebilsin. Lehrer'e göre İngilizcede kız ve erkek çocuk için *child* sözcüğü, anne ve baba için *parent* sözcüğü kullanılırken, teyze ve dayı için, amca ve hala için ya da kız ve erkek yeğen için herhangi bir sözlüksel ögenin bulunmaması sözlüksel boşluk oluşturur (akt. Proost, 2007: 99).

Dil içi boşluklar sadece sözlüksel düzeyde değil dil bilimsel düzeyde de görülebilir. Türkçede kişi ulamı için 3. teklik kişi çekiminde hem adıl kaynaklı hem de iyelik kaynaklı bir biçim birimi olmadığı, bu çekimin sıfır biçim birimiyle yapıldığı görülür. Benzer bir durum emir/istek çekiminin 2. teklik kişisi için de söz konusudur. Kişi ulamı altı kişiyi kapsadığı hâlde işaretleyicilerde yüzey yapıda biçimsel bir boşluk vardır. Bahsedilen kişi çekimlerinin her birinin kendi dizisi içinde tek bir kişi için biçimsel boşluk olması dilin boşluğu en az çaba yarası gereği oluşturduğu ve dil kullanıcısı için kullanımda asla boşluk algısı yaratmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yani bir boşluk vardır ancak dil bunu dizideki diğer kişilerden bu şekilde ayırarak anlam karışıklığının önüne geçmiştir.

Dil içi boşluklar ana dili konuşunun kolaylıkla fark edemeyeceği, ana dili konuşuru olmayanların ise özel bir inceleme yapmıyorsa hiç karşılaşmayacağı türden boşluklardır. Dil, herhangi bir yolla bu boşlukları telafi ettiği için iletişimde bir aksamaya yol açmayan bu boşlukların fark edilmemesi olağandır. Adı olmayan bir kavramı dilin imkânlarını kullanarak sözlüksel olmasa da ifade edebildiğimizi düşünürsek bu boşlukların tespit edilmesi oldukça güçtür.

Her ne kadar yukarıdaki durumları boşluk olarak adlandırsak da bir dilde bulunmayan her birim için sözlüksel boşluktan bahsetmek doğru değildir. Bunun için bir sisteme, boşluğa işaret eden ölçütlere ihtiyaç vardır. Örneğin mantığa aykırı kavramları karşılayan sözlüksel ögelerin bulunmaması boşluk oluşturmaz. Lyons, var olması mümkün olmayan kavramlardan örnekler vererek bunları karşılayan sözlüksel ögelerin bulunmamasının boşluk olarak değerlendirilmemesi gerektiğini söyler. Burada bahsedilen kültürüne yabancı olduğu için konuşma topluluğunun zihninde yer etmeyen kavramlardan farklıdır. Lyons'un "evli bekâr" ya da "kare daire" örneklerinden de anlaşılacağı gibi bahsedilen kavramlar onun kendi deyimiyle saçma kavramlardır. Bu kavramların var olması mümkün olmadığı için bu kavramların yokluğu da sözlüksel boşluk sayılamaz. Bu açıdan bakıldığında her dilde sayısız boşluk bulunur ancak bunların doldurulmasını gerektiren bir ihtiyaç yoktur (akt. Proost., 2007: 104-105).

Bütün boşlukların tespiti, söz varlığının eksiksiz olarak taranmasıyla mümkün olacaktır ki bu da olanaksızdır. Bunun yanında dil canlı bir varlıktır ve sürekli bir değişim içindedir. Zihinlere giren yeni kavramlar nedeniyle dil, yeni sözcüklerin türetilmesine de her zaman açıktır. Bu da boşlukların tespitini zorlaştıran diğer bir etkidir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak boşluklar için “görece dilsel boşluk” ve “olası dilsel boşluk” ifadelerini kullanmak yerinde olacaktır. Ayrıca dilsel boşluklar bir süre ortaya çıkıp daha sonra dilin imkânları dahilinde telafi ile ortadan kalkabilir. Örneğin; Eski İngilizcede var olan “lencten” sözcüğü Orta İngilizcede kullanımdan düşer ve bu dönemde bir boşluk ortaya çıkar. Yakın bir dönemde “summer” sözcüğü anlam genişlemesiyle hem “ilkbahar” hem de “yaz” anlamında kullanılmaya başlar ve boşluk bu şekilde geçici olarak doldurulmuş olur. Modern İngilizcede ise “spring” sözcüğüyle boşluk ortadan kalkar (Fischer, 2000: 14-15).

Sınırsız türetim gücüne sahip olan mükemmel yapısıyla dil, kullanıcısının ihtiyacını her zaman karşılayabilir. Kimi boşluklardan bahsetmek dilin işlevsizliği ya da sistemsal bir eksikliği anlamına gelmez. Tam da bunu kanıtlar nitelikte birden çok *dilsel boşluk telafi yolundan* bahsetmek mümkündür. Diller arası ve dil içi boşluklar, *alıntı sözcükler, açıklayıcı karşılıklar, kodlama, anlık oluşum, geri oluşum* (bk. Boz, 2016) ve *çok anlamlılık* yoluyla telafi edilebilir. Mesela Türkçede karının (erkek için eş) kız kardeşinin eşi için “bacanak” sözcüğü kullanılır ancak karının erkek kardeşinin eşi için bir sözcük yoktur ve bu boşluk “kayınbiraderin eşi” açıklayıcı karşılığıyla telafi edilir. Aynı şekilde çocukların söz varlığındaki eksiklikten dolayı çocuk dilinde oluşan boşluklar “asansör-inme çıkma” örneğinde olduğu gibi *anlık oluşumla* telafi edilebilir. Bu da dilin her duruma hazırlıklı bir sisteminin olduğunu gösterir.

Sonuç

Dile yeni giren bir kavram için sözlüksel bir karşılık hazırda bekleme de kısa süreli oluşan boşluk, gerek türetilen yeni bir sözlüksel ögeyle gerekse dilin imkânları dahilinde farklı bir yolla telafi edilir. Herhangi bir sözlüksel ya da dil bilgisel ögenin dilde bulunmaması boşluk olarak adlandırılrsa da dil bu boşluğu doldurma yetisine sahiptir. Bunları göz önünde bulundurarak “Dil boşluk kabul eder mi?” sorusuna “Kabul etmez.” yanıtını verebiliriz.

Kaynaklar

- Boz, E., “Bir Gösterge Modeli Olarak Dil”, *Türk Dili*, TDK Yayınları, Kasım-Aralık, C CIX, S 767-768, Ankara 2015, s. 30-33.
- , “Türkiye Türkçesinde Sözlüksel Boşluklar İçin Bir Telafi Yöntemi: Geri Oluşum” *Türkçe Edebiyat, Kültür, Eğitim Dergisi*, S 5/4, Bursa 2016, s. 1694-1702.
- Crilly, T., *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Matematik Fikri*, (Çev.: Cem Duran), Domingo Yayınevi, İstanbul 2014.
- Cruse, D. A., *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics [Oxford Textbooks in Linguistics]*, Oxford Üniversitesi Press, Oxford 2000.
- Cushing, J. T., *Fizikte Felsefi Kavramlar 2*, (Çev.: B. Özgür Sarioğlu), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- Fischer, A., “Lexical Gaps, Cognition and Linguistic Change”, *Lexicology, Semantics and Lexicography: Selected papers from the fourth G. L. Brook symposium*, Amsterdam 2000, s. 1-18.
- Deligeorges, S., “Boşluk Enerjisi”, (Çev.: Hanaslı Gür), *Bilim ve Teknik*, S 231, Ankara 1987, ss. 18-20.
- Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts, (Çevrimiçi) 5 Temmuz 2020.
- Hançerlioğlu, O., *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Mythones (2010). “Boşluk”, (Çevrimiçi) <http://boslugusahipleniyorum.blogspot.com.tr/2010/01/klasik-mekanige-dayal-dunya-gorusu.html>, 5 Temmuz 2020.
- Ifrah, G., *Rakamların Evrensel Tarihi*, 6. Cilt, *Hint Uygarlığının Sayısal Simgeler Sözlüğü*, (Çev.: Kurtuluş Dinçer), TÜBİTAK Yayınları, Ankara 1998.
- Ivir, V., “Lexical Gaps: A Contrastive View”, *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, Temmuz, S 43, Zagreb 1977, s. 167-176.
- İlbaş, S., *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2019.
- Kara, D., “Boşluğun Anlamlılığı”, (Çevrimiçi) <http://devabillkara.com/boslugun-anlamliligi/>, 5 Temmuz 2020.
- Keskin, K., “Sıfır Nokta Enerjisi”, (Çevrimiçi) <http://sufizmveinsan.com/fizik/sifir-nokta.html>, 5 Temmuz 2020.
- Proost, K., *Conceptual Structure in Lexical Items: The Lexicalisation of Communication Concepts in English, German and Dutch*, John Benjamins Publishing Company, Filadelfia 2007.
- Saatçigil, S., “Hiçlik Mi Dediniz?”, (Çevrimiçi) <https://fiziginsahi.wordpress.com/2012/11/06/hiclik-mi-dediniz/>, 5 Temmuz 2020.